

THỨC ĐẨY KHỞI NGHIỆP ĐỔI MỚI SÁNG TẠO MỘT SỐ ĐÁNH GIÁ VÀ ĐỀ XUẤT CHÍNH SÁCH

Đặng Ngọc Dinh¹

Trung tâm Nghiên cứu phát triển Hỗ trợ cộng đồng

Tóm tắt:

Sau phần trình bày những nội hàm cơ bản của khởi nghiệp đổi mới sáng tạo (ĐMST), hệ sinh thái khởi nghiệp, những đặc thù của khởi nghiệp ĐMST, bài báo phân tích một số bài học từ một số quốc gia về chính sách thúc đẩy khởi nghiệp ĐMST.

Nội dung chủ yếu của bài báo tập trung phân tích hiện trạng chính sách thúc đẩy khởi nghiệp ĐMST của Việt Nam, về những bất cập và thách thức. Tiếp theo bài báo đề xuất một số giải pháp nhằm thúc đẩy hoạt động khởi nghiệp ĐMST, đặc biệt, cần thiết xây dựng một bộ tiêu chí đánh giá chính sách thúc đẩy khởi nghiệp ĐMST và suy nghĩ về một giải pháp mang tính đột phá nhằm khai thác, kinh doanh nguồn trí tuệ tại các đại học.

Từ khóa: Chính sách; Khởi nghiệp; Đổi mới sáng tạo.

Mã số: 18041001

1. Khái niệm và đặc thù của khởi nghiệp đổi mới sáng tạo

1.1. Định nghĩa

1.1.1. Khởi nghiệp đổi mới sáng tạo

Cho đến nay, tồn tại nhiều định nghĩa về “khởi nghiệp” (tiếng Anh là Startup). Để phân biệt “khởi nghiệp” với hoạt động “lập nghiệp thông thường”, khái niệm khởi nghiệp được gắn với đặc thù là dựa trên sáng tạo, vì vậy thường dùng khái niệm “khởi nghiệp ĐMST”.

Trong văn bản chính sách hiện nay ở Việt Nam, doanh nghiệp khởi nghiệp ĐMST được mô tả là “*loại hình doanh nghiệp có khả năng tăng trưởng nhanh dựa trên khai thác tài sản trí tuệ, công nghệ, mô hình kinh doanh mới*”². Theo các tài liệu học thuật quốc tế, Startup là *doanh nghiệp hoặc một tổ chức tạm thời, được thiết kế để tìm ra một mô hình hoạt động có thể*

¹ Liên hệ tác giả: dang.dinh@gmail.com

² Quyết định số 844/QĐ-TTg ngày 18/5/2016 phê duyệt Đề án “*Hỗ trợ hệ sinh thái khởi nghiệp ĐMST quốc gia đến năm 2025*”. Định nghĩa doanh nghiệp khởi nghiệp ĐMST trên đây là kế thừa khái niệm khởi nghiệp của các loại hình “*emerging high-growth companies*”, “*early-stage innovative companies*”, “*entrepreneurs*” hay “*startups*” trong các văn bản chính sách và các nghiên cứu trên thế giới.

lập lại hoặc mở rộng nhanh chóng (Steve Blank, 2010). Ở Việt Nam, thường dùng thuật ngữ “khởi nghiệp ĐMST” (Startup) để phân biệt với lập nghiệp thông thường như mở quán phở hay cửa hàng bán quần áo³.

1.1.2. Hệ sinh thái khởi nghiệp

Theo Tổ chức Hợp tác và Phát triển Kinh tế (Organization for Economic Cooperation and Development-OECD), Hệ sinh thái khởi nghiệp là “tổng hợp các mối liên kết chính thức và phi chính thức giữa: các chủ thể khởi nghiệp (tiềm năng hoặc hiện tại); tổ chức khởi nghiệp (công ty, nhà đầu tư mạo hiểm, nhà đầu tư thiên thần, hệ thống ngân hàng,...); và các cơ quan liên quan (trường đại học, các cơ quan nhà nước, các quỹ đầu tư công,...) và tiến trình khởi nghiệp (tỉ lệ thành lập doanh nghiệp, số lượng doanh nghiệp có tỉ lệ tăng trưởng tốt, số lượng các nhà khởi nghiệp,...) tác động trực tiếp đến môi trường khởi nghiệp tại địa phương” (Mason, C. & Brown, R., 2014).

Theo định nghĩa của Diễn đàn Kinh tế Thế giới (World Economic Forum) Hệ sinh thái khởi nghiệp bao gồm các yếu tố sau: (i) Thị trường; (ii) Nguồn nhân lực; (iii) Nguồn vốn và tài chính; (iv) Hệ thống hỗ trợ khởi nghiệp (tư vấn,...); (v) Khung pháp lý và cơ sở hạ tầng; (vi) Giáo dục và đào tạo; (vii) Các trường đại học, học viện; (viii) Văn hóa quốc gia (World Economic Forum, 2013).

1.2. Đặc thù của khởi nghiệp đổi mới sáng tạo

1.2.1. Sáng tạo - Sử dụng môi trường Internet kết nối vạn vật (IoT)

“Các doanh nghiệp khởi nghiệp ĐMST là một cộng đồng đặc biệt vì tính chất tạo ra những sản phẩm mới, phân khúc khách hàng mới, bằng những công nghệ mới và ý tưởng mới, chưa từng có, cách tiếp cận thị trường mới. Hoạt động của loại doanh nghiệp này thường liên quan đến công nghệ, đặc biệt là công nghệ thông tin và vì qua mạng Internet nên có tính không biên giới” (Nguyễn Hạnh, 2016)⁴.

Doanh nghiệp khởi nghiệp ĐMST đóng vai trò quan trọng trong quá trình đổi mới công nghệ của quốc gia. Một đặc điểm chung của cộng đồng doanh

³ Sự phân biệt này không có nghĩa là chính sách nhà nước chỉ hỗ trợ “khởi nghiệp ĐMST”, không hỗ trợ lập nghiệp thông thường, bởi vì, ở bất kỳ lĩnh vực nào, cũng cần khích lệ tinh thần doanh thương. Sự phân biệt này chỉ là để tìm cách hỗ trợ một cách phù hợp nhất với tính chất của từng loại hình. Ví dụ, khi thu hút đầu tư mạo hiểm thì chỉ liên quan đến “khởi nghiệp ĐMST”.

⁴ Phát biểu của Phó Thủ tướng Vũ Đức Đam tại Chợ công nghệ (Techfest). Hà Nội, 2016.

ngành này là công nghệ thông tin được sử dụng sâu rộng hầu như trong mọi công đoạn, từ thiết kế, chế tạo, đến tiếp thị, chăm sóc khách hàng,... Một đặc điểm cốt lõi của “khởi nghiệp” là sáng tạo, nghĩa là “không làm ra một sản phẩm mà ai đó đã biết, như việc thực hiện quy trình tuần tự từ 1 đến 2, 3,... n. Thách thức ở đây là phải tạo ra cái mới, tạo ra khác biệt, kiểu “nhảy vọt”, từ 0 tới 1 (Peter Thiel, 2014). Tính sáng tạo đảm bảo cho “khởi nghiệp” thành công, tuy cũng chứa đựng những yếu tố mạo hiểm, rủi ro⁵. Khởi nghiệp ĐMST luôn gắn liền với công nghệ, có công nghệ là nền tảng để giải quyết các vấn đề của xã hội (Nguyễn Xuân Cường, 2016).

1.2.2. Không có người thất bại - hướng tới thị trường toàn cầu

Do tính chất ĐMST nên có thể quan niệm là: “Cộng đồng khởi nghiệp không có người thất bại. Một doanh nghiệp khởi nghiệp vì không đủ sức cạnh tranh mà rời khỏi ngành không phải là doanh nghiệp thất bại. Khát vọng đạt tới thành công và thịnh vượng là nguồn năng lượng dồi dào, không ngừng tái tạo và thúc giục người khởi nghiệp tìm kiếm những cơ hội thị trường mới, gắn kết hiểu biết và kinh nghiệm để vượt qua chính mình, chinh phục công chúng tiêu dùng toàn cầu bằng sản phẩm sáng tạo mới, hữu ích hơn và hiệu quả hơn”⁶.

2. Bài học từ một số quốc gia

2.1. Israel - Quốc gia khởi nghiệp

Nếu so sánh với quốc gia hình mẫu về khởi nghiệp là Israel, khởi nghiệp ở Việt Nam còn thiếu những yếu tố căn bản. Một công dân Israel hội tụ đủ yếu tố của quân nhân, doanh nhân và nông dân. Họ có tinh thần chiến đấu tới cùng, có đầu óc tinh tường của doanh nhân và sự cần cù, chịu khó của nông dân. Không ít người Việt Nam ngày nay còn kém hơn người Israel về những điểm này. Hãy nhìn thẳng vào sự thật để không ảo tưởng⁷.

Israel có mật độ các doanh nghiệp khởi nghiệp lớn nhất trên thế giới - cứ 1.844 người dân Israel thì có 1 doanh nghiệp khởi nghiệp. Với dân số gần

⁵ <http://cafebiz.vn/09/3/2015>: Có thể phân biệt startup với “lập nghiệp thông thường” bằng một so sánh đơn giản như sau: “lập nghiệp thông thường hoặc còn gọi là kinh doanh nhỏ, giống như mua một chiếc ô - mang lại bóng mát ngay sau khi mua về, nó không đòi hỏi nhiều sự sáng tạo và ít mạo hiểm. Còn Startup giống như tìm tòi một hạt giống, đòi hỏi nhiều suy nghĩ, tiền đầu tư, công chăm sóc, luôn có thể thất bại, nhưng nếu thành công, nó không chỉ mang về bóng mát, mà còn vô số lợi ích khác”.

⁶ Phát biểu của ông Vương Quân Hoàng, Viện Quản trị kinh doanh (FSB), <<http://ceoclubvietnam.com>>

⁷ Phát biểu của ông Nguyễn Hữu Thái Hòa, Chủ tịch Hội tri thức 3.0, Nguyên Giám đốc chiến lược của Tập đoàn FPT tại cuộc trò chuyện với Pháp Luật TP.HCM, <<http://plo.vn/kinh-te/israel-san-sang-dau-tu-cho-tre-12-tuoi-viet-nam-thi-sao-612353.html>>

8,5 triệu người, Israel có số lượng công ty niêm yết trên sàn chứng khoán NASDAQ (Mỹ) nhiều hơn của Trung Quốc, Nhật Bản, Ấn Độ, Hàn Quốc hay bất cứ quốc gia nào ở châu Âu. Hiện nay, Israel đang có thêm nhiều công ty khởi nghiệp về công nghệ cao và có một số lượng lớn nguồn đầu tư mạo hiểm tính trên bình quân đầu người - nhiều hơn bất kỳ quốc gia nào khác trên thế giới⁸.

Hộp 1.

Israel có số dân chưa tới 8,5 triệu, nhưng có tới 6.500 công ty công nghệ và 1.000 công ty mới ra đời mỗi năm; Có 24 vườn ươm công nghệ của Chính phủ (180 công ty/vườn ươm); hơn 50 Chương trình tăng tốc khởi nghiệp. Không kể Hoa Kỳ, Israel dẫn đầu thế giới về thu hút đầu tư mạo hiểm; số 1 về năng lực đổi mới; số 2 về tinh thần doanh nhân; số 3 về đổi mới toàn cầu. Israel có tỷ lệ nhà khoa học trên đầu người nhiều nhất hành tinh và đứng thứ 3 về số lượng công ty được niêm yết trên sàn NASDAQ (Hoa Kỳ).

Nguồn: <http://bizlive.vn> Nguyễn Hữu Thái Hòa

2.2. Singapore - Thung lũng Silicon của châu Á

Năm 2015 là năm thứ 10 liên tiếp Singapore đứng đầu trong bảng xếp hạng về môi trường kinh doanh hàng năm của Nhóm Ngân hàng Thế giới và Đảo quốc Sư tử được mệnh danh là “Thung lũng Silicon của châu Á”. Từ The Economist đã đánh giá Block 71⁹ là “hệ sinh thái khởi nghiệp đông đúc nhất thế giới” và đây có thể được xem là một biểu tượng nổi tiếng nhất về sự phát triển của Singapore như một trung tâm khởi nghiệp. Được xếp hạng đầu trong danh sách thành phố đổi mới nhất châu Á Thái Bình Dương (*the Most Innovative Cities in Asia Pacific*).

2.3. Estonia - Cải cách giáo dục hội tụ vào công nghệ thông tin

Estonia là một quốc gia rất nhỏ, với dân số xấp xỉ 1,3 triệu người. Trước Thế chiến 2, là một nước nông nghiệp nhỏ với tài nguyên giới hạn, sau Thế chiến 2, Estonia thuộc Liên Xô. Năm 1991, Estonia giành độc lập (Liên Xô tan rã) với hiện trạng là máy tính cá nhân chỉ có ở Văn phòng Chính phủ hoặc tại công ty lớn, không nhiều người dân biết tới Internet hay các tập đoàn như Apple hoặc Microsoft. Nhưng sau 20 năm, đất nước này đã vươn lên trở thành cường quốc CNTT mới của châu Âu. Ngày nay, Estonia có

⁸ Đề án Hành trình khởi nghiệp. IDG Ventures.

⁹ Một toà nhà gần INSEAD, trường đại học kinh doanh hàng đầu, Trường Đại học Quốc gia Singapore và các khu vực nghiên cứu và phát triển sáng tạo Chính phủ bảo trợ như Fusionopolis and Biopolis, nơi có hàng trăm doanh nghiệp khởi nghiệp đang tập trung.

GDP đầu người nhanh chóng đuổi kịp Pháp, Đức; và được xếp hạng thuộc nhóm một số ít nước có thu nhập cao - tiêu chuẩn sống tương tự với các cường quốc Hoa Kỳ, Anh, Đức.

Hộp 2.

Thành công rung động thế giới là vào năm 2003, khi hai sinh viên Niklas Zennstrom và Janus Friis thuộc Đại học Estonia, đã khởi nghiệp với một công ty nhỏ có tên là *Skype* bắt đầu từ việc phát triển công nghệ mới để gọi điện thoại qua mạng Internet. Chỉ sau vài tháng, 6 sinh viên đã phát triển mạng chia sẻ cơ sở dữ liệu đầu - Kazaa, điều này khuyến khích những người khác, khắp nơi trên thế giới, phát triển các website chia sẻ âm nhạc và phim, một trong số đó là Youtube. Năm 2005, eBay mua *Skype* với giá \$2,6 tỉ USD và hai sinh viên Estonia bỗng chốc trở thành ‘tỉ phú tức thời’. Hiện tượng này khuyến khích một thế hệ mới các nhà doanh nghiệp CNTT và toàn thể ngành công nghiệp CNTT của Estonia bùng nổ với hàng trăm công ty khởi nghiệp.

Nguồn: <http://science-technology.vn> John Vu, Bài học từ Estonia

2.4. Một số nước khác

- **Pháp** có chính sách giảm thuế và các khoản phí xã hội cho các doanh nghiệp nhỏ mang tính sáng tạo có tuổi đời dưới 8 năm và dành 15% chi phí cho R&D.
- **Hàn Quốc** hiện vẫn đang mở rộng các hỗ trợ tài chính và kỹ thuật cho các doanh nghiệp nhỏ và vừa, các doanh nghiệp khởi nghiệp, thông qua các chính sách mới về việc chấp nhận các công nghệ như là một thế chấp (tài sản trí tuệ) trong vay vốn ngân hàng, cung cấp các khoản trợ cấp cho các doanh nghiệp nhỏ và vừa trong việc thuê nhân lực R&D, cung ứng các thông tin công nghệ và dịch vụ công nghệ cho các doanh nghiệp nhỏ và vừa.
- **Trung Quốc**, từ năm 1999, đã cung cấp các khoản trợ cấp dành cho các doanh nghiệp nhỏ dựa trên công nghệ.
- **Brazil**, Chính phủ Liên bang đã tạo ra nhiều chương trình mới tập trung cho các doanh nghiệp nhỏ và vừa vào cuối những năm 1990 trong việc đổi mới và chuyển giao công nghệ thông qua hoạt động cho vay và đào tạo, đặc biệt điều này càng được củng cố trong luật về đổi mới năm 2004.
- **Malaysia** cũng thông qua cách tiếp cận tích hợp trong việc thúc đẩy năng lực công nghệ và khả năng cạnh tranh toàn cầu của các doanh nghiệp nhỏ và vừa địa phương. Kế hoạch phát triển doanh nghiệp nhỏ và vừa giai đoạn

2001-2005 (*SME Development Plan (2001-2005)*) của nước này tập trung vào việc đẩy mạnh các dịch vụ tư vấn, tạo lập doanh nghiệp mới và điều chỉnh tinh tế các chương trình nước ngoài sẵn có.

- *Hoa Kỳ*, năm 2012, đã ban hành Đạo luật Thúc đẩy khởi nghiệp (Jumpstart Our Business Startup Act - JOBS Act) - được coi là một trong những đạo luật quan trọng hỗ trợ các doanh nghiệp khởi nghiệp tăng trưởng cao có thể tham gia thị trường chứng khoán (trở thành các công ty đại chúng). Chính phủ xem xét lại toàn bộ hệ thống quy định pháp luật giành cho doanh nghiệp nhỏ và vừa nhằm *giảm thiểu các loại rào cản hành chính*.

3. Việt Nam: Cộng đồng khởi nghiệp đổi mới sáng tạo sơ khai

3.1. Những tín hiệu thuận lợi ban đầu

Việt Nam có tỷ lệ dân số cao sử dụng các thiết bị công nghệ mới (Internet: khoảng 54% dân số năm 2016, đứng thứ 5 ở khu vực châu Á-Thái Bình Dương; Điện thoại thông minh đạt 55%; Việt Nam trong top 5 nước tăng trưởng CNTT nhanh nhất thế giới (*Quốc Huy, 2017*).

Ở Việt Nam hiện nay (cũng như trên thế giới), phần đông doanh nghiệp khởi nghiệp ĐMST là trong lĩnh vực CNTT và có công nghệ mới, vì trong các lĩnh vực này dễ có mô hình kinh doanh có thể “lặp lại hoặc mở rộng nhanh chóng”, hoặc còn gọi là “có tiềm năng tăng trưởng nhanh” về quy mô người dùng, khách hàng hoặc doanh thu, lợi nhuận. Tuy nhiên, Startup không nhất thiết “phải” thuộc lĩnh vực CNTT, vì cũng có những Startup trong lĩnh vực khác một khi vẫn đảm bảo được sự “lặp lại hoặc mở rộng nhanh chóng”.

Một số doanh nghiệp khởi nghiệp ĐMST ở Việt Nam đã có những thành công ban đầu, có kinh nghiệm trong các dự án lớn trong và ngoài nước. Một số cá nhân từng làm việc tại các hãng như: FPT, CMC, VSW, Microsoft Vietnam,... đã tách ra, mở công ty, hoạt động có kết quả. Tại nhiều đại học đã hình thành việc hợp tác với doanh nghiệp để phát triển hoạt động khởi nghiệp (ví dụ BKHoldings - một công ty trong lòng Đại học Bách khoa Hà Nội hợp tác với UP - Coworking Space để phát triển không gian làm việc chung)¹⁰ ...

¹⁰ Kết quả Khảo sát thực tế của Đề tài cấp bộ KH&CN “Nghiên cứu đề xuất giải pháp nâng cao năng lực của các tổ chức tư vấn, hỗ trợ hội nhập quốc tế về KH&CN”, Hà Nội, 2017.

3.2. Khó khăn và thách thức

3.2.1. Lúng túng trong hội nhập quốc tế

Sau hơn hai thập kỷ hội nhập tính từ thời điểm Việt Nam gia nhập ASEAN (1995), dường như các doanh nghiệp vẫn đang loay hoay, lúng túng trong việc tìm ra cách thức để hội nhập hiệu quả. Khu vực doanh nghiệp nhỏ và vừa (DNNVV) trong nước vẫn đang đứng ngoài chuỗi giá trị toàn cầu và nếu có tham gia thì cũng chỉ dừng lại ở công đoạn sử dụng nhiều nhân công tay nghề thấp và giá rẻ (*Vũ Tiến Lộc, 2016*). Trong bối cảnh đó, cộng đồng doanh nghiệp Startup (khởi nghiệp ĐMST) càng chịu nhiều khó khăn, thách thức hơn.

3.2.2. Chất lượng yếu và thiếu tầm nhìn

Nhìn chung, hoạt động khởi nghiệp ở Việt Nam vẫn ở giai đoạn sơ khai, còn nhiều khó khăn. Cách đi của các doanh nghiệp khởi nghiệp vẫn còn lúng túng¹¹. Một số vấn đề cần quan tâm như chất lượng, định hướng và tầm nhìn. Trong đó, quan trọng là yếu tố về tầm nhìn toàn cầu và ý tưởng nắm bắt được xu thế ĐMST dựa trên công nghệ. Chất lượng đang là một trong những điểm yếu của cộng đồng khởi nghiệp Việt Nam hiện nay (*Nguyễn Xuân Cường, 2016*).

3.2.3. Kết nối Đào tạo-Nghiên cứu-Doanh nghiệp nhằm kinh doanh trí thức còn rất yếu

Sự kết nối lỏng lẻo giữa đại học và thị trường dẫn tới giảng viên - gạch nối quan trọng giữa nhà trường và doanh nghiệp - thiếu đi sự tiếp xúc thực tiễn thị trường và kinh doanh. Vì vậy, giảng viên hạn chế trong việc truyền cảm hứng để sinh viên khởi nghiệp và hỗ trợ kết nối các nguồn lực để các ý tưởng kinh doanh trong sinh viên có thể phát triển vươn xa (*Nguyễn Đặng Tuấn Minh, 2017*). Đối với các viện nghiên cứu cũng có tình trạng tương tự.

Thí dụ, hiện nay ở Việt Nam đã có một số trường đại học tự phát triển những vườn ươm và dành quỹ đất cho việc ươm tạo doanh nghiệp, đó là một tín hiệu tốt. Tuy nhiên, tư duy tự làm tất cả, dẫn đến kém hiệu quả đối với các dự án khởi nghiệp tiềm năng, do thiếu vắng sự tham gia của các doanh nghiệp, các quỹ đầu tư, các đơn vị chuyên nghiệp,... (*Nguyễn Đặng Tuấn Minh, 2017*).

¹¹ Phát biểu của ông Chu Thanh Hà, Chủ tịch FPT Telecom tại Diễn đàn kinh tế tư nhân (VPSF) Đối thoại về chủ đề Kinh tế số, Hà Nội ngày 22/4/2016.

4. Chính sách thúc đẩy khởi nghiệp đổi mới sáng tạo - đánh giá và đề xuất

4.1. Chủ trương, quan điểm khích lệ khởi nghiệp đổi mới sáng tạo

4.1.1. Nhận thức của các cấp lãnh đạo

Hiện nay ở Việt Nam, các nhà lãnh đạo chính trị cũng như tầng lớp tinh hoa (elite) luôn bày tỏ nhận thức và quan điểm khích lệ khởi nghiệp ĐMST. Có thể trích dẫn nhiều phát biểu xác minh cho nhận xét này:

- “Một trong những lực lượng chiến đấu của dân tộc Việt Nam chính là nhà khởi nghiệp. Đại học Quốc gia Hà Nội có vai trò, sứ mệnh trong việc xây dựng và phát triển lực lượng khởi nghiệp cho quốc gia hiện tại và tương lai nhằm hiện thực hóa mục tiêu xây dựng quốc gia khởi nghiệp. Phải xem khởi nghiệp là một phần của tầm nhìn trong phát triển. Một trong những thước đo thành công của trường đại học là có bao nhiêu sinh viên khởi nghiệp và thành danh từ trường, chứ không chỉ là có bao nhiêu sinh viên kiếm được việc làm”¹²;
- “Quốc gia khởi nghiệp là quốc gia dám đầu tư cho hoạt động đầu tư mạo hiểm, chấp nhận rủi ro trong hoạt động sản xuất kinh doanh, sẵn sàng đầu tư cho những ý tưởng sáng tạo cho dù không đảm bảo chắc chắn nó sẽ thành công. Văn hóa của nền kinh tế ở quốc gia khởi nghiệp nằm ở 3 yếu tố then chốt: có sáng kiến, chấp nhận rủi ro và tốc độ. Trong đó, nhà nước cần tạo dựng môi trường thuận lợi cho các doanh nghiệp khởi nghiệp sáng tạo được sinh ra và phát triển, hay nói cách khác là xây dựng một hệ sinh thái khởi nghiệp sáng tạo”¹³;
- “Trong bối cảnh hiện nay, các công ty start-up có thể góp phần đưa Việt Nam thành quốc gia khởi nghiệp để thay đổi vị thế của Việt Nam trên toàn thế giới. Chúng ta chỉ có hai kịch bản: một là theo kịp Cách mạng số, hoặc bị bỏ rơi như từng bỏ rơi trước đây. Việt Nam cần có khát vọng và ý chí để theo kịp Cách mạng số. Kinh tế số và khởi nghiệp ĐMST chính là câu trả lời cho thách thức và cơ hội đó”¹⁴.

¹² Phát biểu của Thủ tướng Nguyễn Xuân Phúc khi làm việc với Đại học Quốc gia Hà Nội. Lưu ý: Đại học Tokyo, Nhật Bản có khoảng 240 công ty khởi nghiệp. Trong đó, có 16 công ty đã lên sàn Chứng khoán với mức vốn hóa thị trường đạt khoảng 8 tỷ USD. Hệ thống giáo dục đại học ở Nhật Bản rất quan tâm đến khởi nghiệp.

¹³ TS. Nguyễn Quân, Nguyên Bộ trưởng Bộ KH&CN đã bày tỏ quan điểm trong bài viết “Việt Nam có trở thành Quốc gia khởi nghiệp?” đăng trên trang Khởi nghiệp trẻ, <<https://khoinghieptre.vn/viet-nam-co-tro-thanh-quoc-gia-khoi-nghiep/>><http://pace.edu.vn> 13/11/2014, Diễn đàn *Talk&Think*, Trường Doanh nhân PACE.

¹⁴ Phát biểu của ông Trương Gia Bình, Chủ tịch tập đoàn FPT, tại Diễn đàn kinh tế tư nhân (VPSF) diễn ra ngày 03/6/2016 tại Hà Nội.

4.1.2. Chính sách và các hoạt động hỗ trợ

Một số thiết chế (quỹ, đề án, chương trình,...) đã được triển khai trên phạm vi toàn quốc, với mục tiêu tư vấn, hỗ trợ, thúc đẩy hoạt động khởi nghiệp ĐMST như:

- *Quyết định số 844/QĐ-TTg* ngày 18/5/2016 của Thủ tướng Chính phủ phê duyệt Đề án “*Hỗ trợ hệ sinh thái khởi nghiệp ĐMST quốc gia đến năm 2025*”, nhằm tuyển chọn các tổ chức cung cấp dịch vụ hỗ trợ khởi nghiệp ĐMST¹⁵;
- *Quỹ Khởi nghiệp doanh nghiệp KH&CN* được thành lập ngày 16/12/2014 theo Quyết định số 1286/QĐ-BNV của Bộ trưởng Bộ Nội vụ nhằm thu hút đội ngũ tri thức, tổ chức, cá nhân, doanh nhân, nhà khoa học đóng góp vào các lĩnh vực phát triển kinh tế, tham gia thành lập các doanh nghiệp KH&CN¹⁶;
- *Chương trình hỗ trợ DNNVV đổi mới sáng tạo* của Quỹ Phát triển DNNVV, nhằm hỗ trợ cho DNNVV đổi mới sáng tạo vay vốn đầu tư cơ bản¹⁷;
- *Chương trình Thanh niên Khởi nghiệp giai đoạn 2016-2021*, nhằm tạo lập môi trường thuận lợi để thúc đẩy, hỗ trợ thanh niên trong quá trình khởi nghiệp, ĐMST¹⁸;
- *Chương trình TECHFEST* là sự kiện thường niên của Chính phủ dành cho cộng đồng khởi nghiệp ĐMST, nhằm quy tụ các đối tác trong hệ sinh thái khởi nghiệp ĐMST¹⁹.

Để đáp ứng những đặc thù của cộng đồng khởi nghiệp ĐMST, vài năm gần đây, từ cấp quốc gia đến một số địa phương đã hình thành những tổ chức, nhằm tư vấn, hỗ trợ, thúc đẩy hoạt động khởi nghiệp ĐMST:

¹⁵ Tuyển chọn các tổ chức hỗ trợ khởi nghiệp đổi mới sáng tạo, 17/3/2017, <<http://khoa hocvacongnghevietnam.com.vn/khen-trung-uong/15001-tuyen-chon-cac-to-chuc-ho-tro-khoi-nghiep-doi-moi-sang-tao.html>>

¹⁶ Hỗ trợ khởi nghiệp thông qua Quỹ Khởi nghiệp doanh nghiệp Khoa học và Công nghệ Việt Nam, 16/12/2014. <<http://business.gov.vn/tabid/60/catid/10/item/13819/h%E1%BB%97-tr%E1%BB%A3-kh%E1%BB%9F-nghi%E1%BB%87p-th%C3%B4ng-qua-qu%E1%BB%B9-kh%E1%BB%9F-nghi%E1%BB%87p-doanh-nghi%E1%BB%87p-khoa-h%E1%BB%8Dc-v%C3%A0-c%C3%B4ng-ngh%E1%BB%87-vi%E1%BB%87t-nam.aspx>>

¹⁷ Chương trình hỗ trợ DNNVV đổi mới sáng tạo của Quỹ Phát triển DNNVV. <<http://vcci.com.vn>>

¹⁸ Trung ương Đoàn TNCS HCM, *Chương trình Thanh niên Khởi nghiệp giai đoạn 2016-2021*, 16/10/2016, <<http://vcci.com.vn>>

¹⁹ Chương trình TechFest 2016, 21/11/2016, <<http://vcci.com.vn>>.

- Trung tâm Hỗ trợ Thanh niên khởi nghiệp có chức năng tư vấn, hỗ trợ, kết nối các ý tưởng thanh niên làm kinh tế, hỗ trợ thanh niên phát triển ý tưởng kinh doanh²⁰;
- Trung tâm hỗ trợ khởi nghiệp (Business Startup Support Centre - BSSC), là đơn vị được sự ủy thác nguồn vốn từ UBND Thành phố Hồ Chí Minh cho hoạt động hỗ trợ thanh niên khởi nghiệp, bao gồm: tài chính, cơ sở vật chất, tư vấn chuyên gia, đào tạo, xúc tiến thương mại,... BSSC cũng là đơn vị quản lý và trực tiếp điều hành chương trình Vườn ươm Doanh nghiệp Trẻ - mô hình đa ngành, hoạt động phi lợi nhuận²¹.

4.2. Một số đánh giá ban đầu

4.2.1. Thiếu chính sách ưu tiên cho khởi nghiệp đổi mới sáng tạo

- Chính sách hỗ trợ phát triển khu vực kinh tế tư nhân vẫn chưa đủ mạnh. Các doanh nghiệp FDI chưa lan tỏa, cắm rễ sâu vào kinh tế địa phương. Có thể nhận định, cộng đồng Startup ở Việt Nam chưa thật sự được ưu tiên. Thí dụ: hiện có hơn 20 quỹ đầu tư mạo hiểm có hoạt động đầu tư cho khởi nghiệp ĐMST tại Việt Nam. Tuy nhiên, hầu hết là các quỹ nước ngoài, chỉ có văn phòng đại diện tại Việt Nam. Điều này cần suy nghĩ từ góc nhìn chính sách. Nếu không xây dựng hành lang pháp lý phù hợp, các nhà đầu tư mạo hiểm nước ngoài sẽ không lựa chọn Việt Nam mà thay vào đó là các nước khác ở khu vực Đông Nam Á. Ngoài ra, các Startup trong nước có thể sẽ ra nước ngoài để lập nghiệp²².
- Chưa có văn bản pháp luật định nghĩa “đầu tư mạo hiểm”. Hơn nữa, “đầu tư mạo hiểm” cho khởi nghiệp ĐMST nếu không được định nghĩa đúng, sẽ dễ gây hiểu nhầm là hoạt động đầu tư này gây thất thoát cho ngân sách nhà nước.
- Luật Doanh nghiệp sửa đổi hay Luật Quản lý sử dụng vốn ngân sách đầu tư vào doanh nghiệp được thông qua vào năm 2014 vẫn giữ quan điểm quy trách nhiệm “bảo toàn và phát triển vốn nhà nước đầu tư vào doanh

²⁰ <http://dantri.com.vn> 14/3/2017, Lễ ra mắt Trung tâm Hỗ trợ Thanh niên khởi nghiệp (Supporting Center for Youth's Startup) thuộc Trung ương Hội Liên hiệp Thanh niên Việt Nam.

²¹ <http://bssc.vn> Mỗi năm, BSSC xét chọn và hỗ trợ khoảng 30 tỷ VND cho các dự án kinh doanh tiềm năng. BSSC có mạng lưới trên 40 cố vấn - chuyên gia là những doanh nhân - trí thức hàng đầu Việt Nam; trên 100 đối tác là các nhà đầu tư cá nhân và các đơn vị hỗ trợ doanh nghiệp khởi nghiệp; có mạng lưới khoảng 20.000 thanh niên là doanh nhân khởi nghiệp và những cá nhân có tinh thần khởi nghiệp mạnh mẽ.

²² <http://www.baomoi.com> 21/9/2016, Phạm Hồng Quát, Cục trưởng Cục Phát triển thị trường và doanh nghiệp KH&CN, Bộ KH&CN, Hội thảo quốc tế “Tạo dựng hệ sinh thái khởi nghiệp đổi mới sáng tạo - bài học thực tiễn từ Israel”.

nghiệp” cho tất cả các loại hình đầu tư bằng nguồn vốn ngân sách nhà nước. Như vậy, không người đại diện vốn nhà nước nào muốn quyết định đầu tư cho doanh nghiệp khởi nghiệp ĐMST, bởi mặc dù tổng vốn đầu tư cho vài chục hay vài trăm công ty có thể đem lại lợi nhuận nhưng chỉ cần một công ty được đầu tư bị thua lỗ, người đó có thể dễ dàng bị quy trách nhiệm hình sự theo quy định của Bộ Luật Hình sự. Hoạt động đầu tư trực tiếp từ ngân sách nhà nước cho khởi nghiệp ĐMST ở Việt Nam còn gặp nhiều rào cản về mặt cơ chế chính sách. Hoạt động hỗ trợ tài chính cho khởi nghiệp ĐMST chỉ có thể được thể hiện ở các chương trình, dự án của Chính phủ cũng như những khoản ODA từ nước ngoài, mà chưa là “đầu tư” để đảm bảo tính bền vững.

4.2.2. Thủ tục chưa phù hợp đặc thù của khởi nghiệp đổi mới sáng tạo

- Việc xin xác nhận sở hữu trí tuệ (SHTT) hoặc bản quyền cũng tốn thời gian, mà xin tại nước ngoài thì ít được công nhận. Vấn đề bảo hộ quyền SHTT rất quan trọng đối với doanh nghiệp khởi nghiệp ĐMST. Tuy nhiên, hiện tại ở Việt Nam, các thủ tục đăng ký bảo hộ SHTT còn đòi hỏi rất nhiều thời gian, mà không có hiệu quả cao, việc bảo hộ kém (rất nhiều trường hợp đăng ký rồi mà khi có các đơn vị nhái hoặc thậm chí ăn cắp trí tuệ để thương mại thì cơ quan chức năng cũng không hành động tích cực). Vì vậy, nhiều doanh nghiệp phải tốn công sức tự tạo rào cản công nghệ để cạnh tranh.
- Tâm lý chung của các doanh nghiệp khởi nghiệp ĐMST cho rằng: các đơn vị nhà nước thực hiện công việc chậm chạp, thủ tục “nhiều khê” và kém hiệu quả. Thí dụ, trong khâu hải quan, trình độ quản lý chưa theo kịp sự đổi mới của công nghệ (một số thiết bị linh kiện điện tử hoặc công nghệ cao khi đưa về Việt Nam thì bị đánh các loại thuế kỳ lạ, bị coi là các sản phẩm chưa được phân loại,...). Ngoài ra, việc chứng minh được là doanh nghiệp khởi nghiệp (dựa trên công nghệ) để được hưởng ưu đãi là rất khó.
- Có những quyết định hành chính gây nhiều nghi ngờ về tính hiệu quả, chẳng hạn về một đề xuất hiện nay là “*sát nhập các trung tâm hỗ trợ doanh nghiệp tại tỉnh, thành phố để thành lập trung tâm công nghệ công cộng của địa phương*” (Nguyễn Mai, 2016).

4.3. Một vài đề xuất

4.3.1. Bộ tiêu chí đánh giá chính sách thúc đẩy khởi nghiệp đổi mới sáng tạo

Trong quá trình xây dựng và đánh giá chính sách thúc đẩy khởi nghiệp ĐMST, đề công cuộc khởi nghiệp ĐMST thành công và hướng đến quốc gia khởi nghiệp các phân tích cần dựa trên những tiêu chí đáp ứng các đặc thù chung của hoạt động khởi nghiệp, đồng thời, phù hợp với bối cảnh Việt Nam.

Có thể tham khảo bộ 5 tiêu chí sau (Nguyễn Thị Hoàng Yến, 2017): (i) *Khích lệ tinh thần sáng tạo và tinh thần kinh thương*; (ii) *Hỗ trợ doanh nghiệp khởi nghiệp (ươm tạo, tài chính, thông tin, tư vấn và hướng dẫn, dịch vụ hỗ trợ,...)*; (iii) *Kết nối các thành phần trong hệ sinh thái khởi nghiệp*; (iv) *Không tạo ra các hệ lụy dẫn đến các rào cản về pháp lý và hành chính cho khởi nghiệp*; (v) *Thúc đẩy doanh nghiệp khởi nghiệp hội nhập thị trường quốc tế*.

4.3.2. Thúc đẩy các biện pháp hỗ trợ “truyền thống”

- Xây dựng một cơ sở hạ tầng tốt, từ băng thông internet đến điện thoại di động giá rẻ, sân bay và đường xá hiện đại,... một cơ chế hỗ trợ và khuyến khích tích cực nhằm cho phép sự tiếp cận dễ dàng của doanh nghiệp, đặc biệt là doanh nghiệp khởi nghiệp ĐMST (và công chúng) với các phương tiện hạ tầng này một cách thông thoáng, cởi mở, với giá rẻ.
- Xây dựng công thông tin khởi nghiệp ĐMST quốc gia cung cấp thông tin về công nghệ, sáng chế, tiêu chuẩn, đo lường, chất lượng, sở hữu trí tuệ; chính sách, pháp luật; nguồn nhân lực; nguồn đầu tư và giao dịch đầu tư; đối tác, khách hàng; sản phẩm, dịch vụ, mô hình kinh doanh mới; tổ chức, cá nhân hỗ trợ; tin tức, sự kiện trong nước, quốc tế và các hoạt động khác hỗ trợ khởi nghiệp ĐMST.
- Nghiên cứu triển khai rộng khắp các mô hình các vườn ươm doanh nghiệp, quỹ đầu tư mạo hiểm, nhà đầu tư thiên thần... để hỗ trợ cho khởi nghiệp đặc biệt là trong các trường đại học. Đơn giản hóa các thủ tục hành chính đối với hoạt động của doanh nghiệp, rà soát và gỡ bỏ ngay các điều kiện kinh doanh và giấy phép kinh doanh không phù hợp (Vũ Tiến Lộc, 2016).
- Cảnh giác và khắc phục mặt trái của tính “phong trào” trong quá trình thúc đẩy hoạt động khởi nghiệp. Hiện nay ở Việt Nam, khởi nghiệp đang là một trong những cơn sốt trong giới trẻ. “Ăn theo” cơn sốt này là các trung tâm đào tạo kỹ năng làm giàu, đào tạo kỹ năng trở thành doanh nhân thành đạt,... Họ liên tục mở các lớp khởi nghiệp và để việc chiêu sinh hiệu quả, họ lập ra các quỹ khởi nghiệp với sự hứa hẹn đầu tư lớn,

nhưng độ tin cậy ra sao thực sự là vấn đề, không ít cá nhân tham gia rồi thất vọng²³.

4.4. Suy nghĩ về một định hướng mang tính “đột phá chiến lược”

Bên cạnh một yêu cầu mang tính chiến lược đối với Việt Nam, đó là “xây dựng một nền giáo dục tiên tiến, ngang tầm với những tiêu chuẩn của thế giới nhằm đào tạo ngày càng nhiều cá nhân có tư duy sáng tạo, có kỹ năng đầy đủ để có thể làm việc trong hệ thống thế giới phẳng, toàn cầu hóa”²⁴, cần đề xuất một định hướng chính sách mang tính “đột phá chiến lược”, đó là *một chiến lược kinh doanh tri thức* đối với cộng đồng nghiên cứu tại đại học và viện nghiên cứu, đặc biệt là trong lĩnh vực khoa học và kỹ thuật.

Cơ sở lập luận cho đề xuất này như sau: Cơ chế chính sách cho ĐMST ở trường đại học/viện nghiên cứu là nhân tố sống còn cho phát triển một xã hội ĐMST và chủ động sáng tạo giá trị. Khi đó, bản thân các trường, các viện nghiên cứu đặt ĐMST vào nhiệm vụ trọng tâm để tự đổi mới bằng chiến lược hợp tác mạnh mẽ và hiệu quả với khu vực tư nhân và thị trường (Nguyễn Đặng Tuấn Minh, 2017).

Chỉ khi cả giảng viên, nhà nghiên cứu và sinh viên (một tiềm năng sáng tạo vô cùng lớn) cùng hưởng lợi và đặt việc dạy, nghiên cứu và học cao hơn mục tiêu hưởng đồng lương ổn định, thì khi đó mới tồn tại mối quan hệ chia sẻ tri thức để cùng hưởng lợi, hợp tác và ĐMST một cách năng động. Các trường đại học, viện nghiên cứu khi đó, ngoài nhiệm vụ “chuyển giao tri thức”, sẽ vừa là nơi ươm mầm cho các dự án kinh doanh ĐMST tiềm năng, vừa là nơi thu hút những tài năng đến để tăng trải nghiệm cọ xát với môi trường kinh doanh thực tiễn cho sinh viên trong trường (Nguyễn Đặng Tuấn Minh, 2017)/.

²³ <https://khoinghieptre.vn> Vũ Đức Thảo - một bạn trẻ ở Hà Nội, ấp ủ khởi nghiệp với một dự án thương mại điện tử. Thảo đã đi gõ cửa nhiều nhà đầu tư và các quỹ hỗ trợ khởi nghiệp nhưng không nhận được câu trả lời thỏa đáng. Cuối cùng, Thảo đến một Trung tâm “đào tạo kỹ năng làm giàu” với lời hứa, sau lớp học có thể nhận đầu tư đến 50.000 USD vào một dự án. Tuy nhiên, “điều kiện đầu tiên để tiếp cận quỹ là phải tham gia lớp khởi nghiệp do họ đào tạo với học phí 20 triệu VNĐ”. Thảo đã tham dự một khóa học như vậy, nhưng khi kết thúc, Trung tâm đào tạo không đá động gì đến việc đầu tư.

²⁴ Tương tự trường hợp các chuyên viên kế toán người Ấn Độ, ngồi ở Bangalore, có thể khai thuế cho các doanh nghiệp Mỹ ở Newyork.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Tiếng Việt

1. Quyết định số 844/QĐ-TTg ngày 18/5/2016 của Thủ tướng Chính phủ phê duyệt Đề án “Hỗ trợ hệ sinh thái khởi nghiệp đổi mới sáng tạo quốc gia đến năm 2025”.
2. Nguyễn Xuân Cường, 2016. “Chất lượng là điểm yếu của cộng đồng khởi nghiệp Việt Nam”, xem 28/11/2016, <<https://viettimes.vn/chat-luong-la-diem-yeu-cua-cong-dong-khoi-nghiep-viet-nam-91954.html>>
3. Nguyễn Hạnh, 2016. “Không nên đánh đồng startup với khởi nghiệp”, xem 26/12/2016 <<http://tiasang.com.vn/-doi-moi-sang-tao/Khong-nen-danh-dong--startup-voi-khoi-nghiep-10325>>.
4. Nguyễn Hữu Thái Hòa, 2016. “Nhầm lẫn tai hại về khái niệm khởi nghiệp”, xem 31/8/2016 <<https://baomoi.com/nham-lan-tai-hai-ve-khai-niem-khoi-nghiep/c/20224838.epi>>
5. Nguyễn Mai, 2016. “Đầu tư tư nhân để phát triển công nghiệp hỗ trợ” (tiếp theo), xem 18/12/2016, <<http://baodautu.vn/dau-tu-tu-nhan-de-phat-trien-cong-nghiep-ho-tro-tiep-theo-d56184.html>>
6. Vũ Tiến Lộc, 2016. “Hỗ trợ nâng cao năng lực hội nhập của khu vực kinh tế tư nhân”, xem 01/01/2016 <<http://enternews.vn/ho-tro-nang-cao-nang-luc-hoi-nhap-cua-khu-vuc-kinh-te-tu-nhan-94715.html>>.
7. Quốc Huy, 2017. “Cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 tác động đến mọi lĩnh vực kinh tế - xã hội”, xem 06/8/2017, <<http://bnews.vn/cuoc-cach-mang-cong-nghiep-4-0-tac-dong-den-moi-linh-vuc-kinh-te-xa-hoi/53124.html>>
8. Nguyễn Đặng Tuấn Minh, 2017. “Trường đại học - Trung tâm của khởi nghiệp và đổi mới sáng tạo”, xem <<http://tiasang.com.vn/-doi-moi-sang-tao/Truong-dai-hoc---Trung-tam-cua-khoi-nghiep-va-doi-moi-sang-tao--10422>>.
9. Nguyễn Thị Hoàng Yến, 2017. “Xây dựng hệ tiêu chí đánh giá chính sách thúc đẩy khởi nghiệp trong bối cảnh toàn cầu hóa”, *Tạp chí khoa học, Đại học Quốc gia Hà Nội, Chuyên san Nghiên cứu Chính sách và Quản lý*, Vol. 33, No 3, 2017.

Tiếng Anh

10. World Economic Forum. (2013). *Entrepreneurial Ecosystems*.
11. Steve Blank (2010), What’s A Startup? First Principles. <https://steveblank.com/2010/01/25/whats-a-startup-first-principles/>
12. Mason, C. & Brown, R (2014). *Entrepreneurial Ecosystems*. OECD, The Hague.
13. Peter Thiel (2014), “Zero to One: Notes on Startups or How to Build the Future” <<http://gsl.mit.edu/media/programs/south-africa-summer-2015/materials/0to1.pdf>>.